

KRÚDY MÁRIA: SZINBÁD GYERMEKKORA

[...] Bátyja, Gyula, a honvéd kapitány másként döntött. Elhagyta Komáromot feleségével, Radics Máriával együtt, akivel még a harcok alatt a tábori lelkész eskette össze. Mária akkor tizenhat éves volt.

Két erős lelkű, bátor ember kelt útra azokban a kora őszi napokban, hogy elvergődjék Várpalotára. A megvalósulatlan álom után sírás és átkozódás nélkül, egy kis szűkre szabott valóság reményével igyekeztek fedél alá jutni. Bele kellett törődni a szabadságharc elvesztésébe, a haza és nemzet fegyver nélküli szolgálatába.

Várpalota Radics Mária szülővárosa volt. Onnan indult útnak a fiatal leány Komáromba, szerelmese után. Ketten töltik be a szívét: a férfi – aki már az ura, egy életre szóló szerelemmel szeretett bálványa – és szülővárosa a Bakony lábánál.

Titkokat őriz a Bakony, rejtelmes igéket zúg folyvást, elrebegi néma szavakkal mindazt, amit évszázadok óta lát és hall: tatárok dúlását, a veszprémi vár felé tartó királyi kíséretnek papjaink, katonáink harsány évődését vagy hazaféltő aggodalmát, bűnt, árulást, cselszövést, klastrom falai közt élő zárdaszűzek imáit, kétkezi dolgo-

zók gondját, keservét vagy vigalmát, de szót ejt a betyárokról is, azokat kiváltképp jól ismeri a vén erdőrengeteg.

Ez a zúgás és a városkát ölelgető Loncsos képe haláláig fölrémlik Máriában. Azóta sem tud olyan szépeket álmodni, mint amikor még a Bakony zsongása altatta el.

De elkövetkezik még egyszer az az idő, amikor ismét Várpalotán hallgatja a Bakony-erdő zúgását. Tizenhat esztendő leányként indult el innen Komáromba, és több mint fél évszázad után, éppen 1900-ban tér ide vissza, mert Nyíregyházán nem fér meg a menyével, s itt is hal meg kilencvenhat esztendő korában....

Elnémult utakon szekereznek hazafelé. Ilyen időtájt jelzi füstjével a szőlővenyige parazsa: megjött a szüretelő október, szedésre érettek a Loncsos gerezdjei.

Akkor azonban szüreti nótázás helyett halálos ítélet és akasztófa-ácsolás hangját jajgatta az októberi szél.

Mária apja, a dalmát származású Radics József nem akármilyen foglalkozást űzött: posta szállítására volt jogosult a Dunántúlon. A posta szállítása igen nagy jövedelmet jelentett világszerte – mielőtt megépültek volna a vasútvonalak. A Thurn-Taxis és a Biasini család vagyonának is ez volt az eredete.

Radics József mint a Dunántúl legvagyonosabb és legmegbízhatóbb fuvarosa kapta

az engedélyt a császári és királyi helytartótanácstól, s méltán: elsőrendű felszereléssel és jeles szakértelemmel rendelkezett. A szállítónak ugyancsak kellett értenie a lovakhoz, jól kellett ismernie különféle tulajdonságaikat és a természetüket is, hogy jól válassza ki a delizsánsz elé fogott négy állat közül az ostorhegyest vagy a gyepelőt. Gyakran hármásával, orosz módra fogták be őket. Röpitették is a fogatot, szem alig bírta őket követni! Egyszóval minden tekintetben rátermett ember volt Radics gazda, nem csoda, hogy az állami postakocsikat rábízta a budai helytartóság.

Az após ennek megfelelően semmivel sem érzi magát alábbvalónak a honvéd kapitánynál, bár az jogot végzett nemesember, és családjának szép birtoka van Nógrádban. A nógrádi birtoknak azonban négy lány és négy fiú az örököse, míg a Radics-vagyont mindössze ketten öröklik: Mária és János. Meg aztán abból a nemesi birtokból ki tudja, mennyi volt a jobbágytelek, és hogyan lehet a majorsági földeket megművelni.

Várpalotáról viszont lovak, szekerek, kocsisok lódulnak neki az országutaknak, és hozzák haza a bankót Radics uram kezébe. Csak rend legyen az országban és biztonság, akárhogy.

Körülbelül ennyiből állt Radics József világnézete.

A politizálás máskülönben nem nagyon érdekelte, rábízta az okosokra, akiknek

nincs más gondjuk – neki, ugyebár, fontosabb dolga is akad. Ha mégis hozzá kellett szólni a felbolydult világ eseményeihez, néhány megfontolt, komoly szomszéd szavait vette kölcsön.

– Jobb a kipróbált régi, mint a bizonytalan új – hajtogatta; vagy néha megcsóválta a fejét, s úgy vélekedett, hogy: – Vannak, akik soha nem férnek a bőrukbe...

Természetesen mindenki tudta, hogy kinek szólnak ezek a szavak. Az ilyen beszédre rendszerint ötletes és változatos, nyelvi leleményekben gazdag káromkodás zendült válaszként: a kapitány oly hosszan és találékonyan cifrázta, hogy apósát is elismerésre készítette. A fiatal férfi nem érezte jól magát a Radicsházban.[...]

Megállt, rátámaszkodott teljes súlyával az asztalra, úgy mondta:

– Megyei szolgálatba állok, Mari. Menjünk innen! – Menjünk, menjünk! – vágta rá a fiú, amikor nagyanyja idáig jutott az emlékezésben.

– Én is azt mondtam neki – bólintott az öregasszony –, „elmegyek veled a világ végére is, ha azt kívánod” ...

– És akkor jöttek ide nagyanyámék? –

– Nemsokára fölépült ez a házacska, apád már nagy legény volt, mire beköltöztünk – az ajtófélfába vésett rovátkák közül a legalsóra mutat –, éppen idáig ért.

Nézi a jelt a fiú. Az ő tekintélyes, komoly apja ilyen pendelyes volt valamikor? Alig hihető.

A többi vésés már valószínűbbnek tetszett. Talált egy olyat is, amelyik éppen egyezett az ő magasságával, pontosan az ő feje búbja mellett húzódott a fában.

– Az ágyadat Szécsénykovácsiból hoztuk el, benne aludt apád a te korodban, azelőtt meg nagyapádé volt.

A fiú tekintete rátapad az ágyra. Milyen szép lehetett lombos fa korában!

– Az almárium is nógrádi?

– Azt Várpalotáról küldte utánam János bátyád egyéb bútorokkal és a könyveimmel, apánk halála után. A német regényeket még szegény édesanyám hozatta: bár jól tudott magyarul, jobban szeretett németül olvasni.

A nagyanya máskülönben ritkán beszélt ennyit. Csak unokája előtt nyílt meg a szíve... Elvált férjétől, akit halálosan szeretett, meghalt egy fia, akiért csaknem mindenét feláldozta, hogy bolondos, korán végződő katonatiszti életében támogassa... Egyedül maradt, s mozdulatlan arccal kötögegett naphosszat az ablaknál, késő vénségéig vállfűzőt viselt, alig állott szóba az emberekkel. Párizsból hozatta ruháit, s majdnem mindig egyedül volt...

Két szobája közül az egyiket szalonnak nevezte. A fiú még évtizedek múlva is úgy emlékezett rá, hogy annál különbet azóta sem látott.

Királyok házába illő bútorzat volt a meglehetősen alacsony szobában, arany-piros fotelok, indiai kendők, kasmírok, selymek a székeken. Híres hollandi festők olajfestményei, Rembrandt és mások függtek a vidéki ház falán.

Ez a szoba csupán vaskályhával volt fűthető, ezért nagyanya télen szívesebben üldögélt a szomszéd kis szobában, ahol falusias meleg búbos kemence állt, telve sok-sok lánggal, piros színnel, kékséggel, zölddel. Ezeknek játékát sokáig lehetett látni az eloltott lámpa fölött a hosszú éjszakában.

A lánglobogás a mennyezetre vetődött, s ott nagy álarcosbált rendeztek az árnyak este és sötét hajnalon.

A fiú fekhelyéről lehunyt, álmodozó szemmel nézte a végtelen táncot, míg valahol, ki tudja, merre, talán a falban, valaki mindig egy cigányos, bús románcot füttyült. [...]